

KLÁRA BUZÁSSYOVÁ V KONTEXTE SÉMANTIZÁCIE SLOVENSKEJ LEXIKY CUDZINCOM

JANA PEKAROVIČOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, Slovensko

PEKAROVIČOVÁ, Jana: Klára Buzássyová in the context of the semantization of the Slovak vocabulary to foreign students. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2018, Vol. 69, No 3, pp. 616 – 626.

Abstract: This paper deals with the characteristics of the scientific research of the renowned Slovak linguist Klára Buzássyová who – as a lecturer at the *Studia Academica Slovaca summer school of Slovak language and culture* – presented to foreign students the specifics of Slovak lexis and their function in speech within the context of intra- and interlingual relationships. In her lectures, she helped students to see Slovak as a developed and modern Central European language which has its own genetic and typological properties and as a language capable of reacting to dynamic changes emerging from the communication needs of language users while respecting current trends in European language policy. Klára Buzássyová presented students with the latest results of her linguistic research and discussed the issues regarding the dynamics of vocabulary with an emphasis on the methods of word-formation, motivation, and the impact on the semantic and stylistic value of lexical units. Her papers, published in the *Studia Academica Slovaca* proceedings from 1980 to 2001 presented her scientific orientation and became an inspiration for the linguistic and didactic conception of Slovak as a foreign language in the context of the development of Slovak studies in Slovakia as well as abroad.

Key words: lexis, methods of word-formation, motivation, dynamic tendencies, the semantization of vocabulary, Slovak as a foreign language, linguistic and didactic aspects

„Podiel internacionalizmov na výrazových variantoch, na synonymách, na funkčnej (sémantickej a štylistickej diferenciacii) a na diferencovanom fungovaní domácich a prevzatých výrazov je jednou z typologických charakteristík slovenčiny. Slovenčina je jazyk relatívne otvorený voči prijímaniu internacionalizmov.“

Klára Buzássyová¹

Prezentácia a sémantizácia lexikálnej zásoby patria medzi základné predpoklady úspešného osvojovania si cudzieho jazyka vrátane slovenčiny ako cudzieho jazy-

¹ Tento citát reflektuje vývinové tendencie a zmeny v slovnej zásobe slovenčiny druhej polovice 20. storočia súvisiace so spoločensko-politickými zmenami, ktoré sú predmetom dlhodobého výskumného úsilia Kláry Buzássyovej a ovplyvnili dynamické procesy v oblasti vývinu lexikálnej zásoby (Buzássyová, 2000, s. 306).

ka. Východiskom lingvodidaktickej koncepcie je lingvistický opis lexikálneho systému a jeho didaktická transformácia pre potreby výučby cudzincov so zreteľom na ich študijný zámer, sociolingvistickú charakteristiku, ktorá zvyčajne podmieňuje ich komunikačné preferencie. V tomto duchu mnoho podnetov poskytuje jazykovedné dielo významnej predstaviteľky modernej slovenskej lingvistiky, jubilujúcej Kláry Buzássyovej, ktorá v rámci svojho pôsobenia na Letnej škole slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca (SAS) odkrývala cudzincom špecifickú lexikálnej zásoby slovenčiny a jej fungovanie v rečovej praxi na pozadí vnútrojazykových i medzijazykových vzťahov. Svojimi prednáškami pomáhala frekventantom vnímať slovenčinu ako sebavedomý konkurencieschopný stredoeurópsky jazyk so špecifickými genetickými a typologickými črtami, ktorý je schopný reagovať na dynamické zmeny vyplývajúce z komunikačných potrieb používateľov jazyka aj rešpektovať súčasné trendy európskej jazykovej politiky. K. Buzássyová prezentovala poslucháčom aktuálne výsledky svojho vedeckého lingvistického bádania, so znalosťou veci reflektovala otázky dynamiky slovnej zásoby s dôrazom na proces internacionalizácie a demokratizácie jazyka. Osobitnú pozornosť venovala špecifikácii slovotvorných postupov, otázkam lexikálnej motivácie a jej vplyvu na sémantickú a štylistickú hodnotu lexikálnych jednotiek. Jej príspevky publikované v zborníkoch Studia Academica Slovaca, ale aj ďalšie diela prezentujúce vedeckovýskumnú orientáciu jubilantky, sa stali inšpiráciou pre lingvodidaktickú koncepciu slovenčiny ako cudzieho jazyka v kontexte rozvoja domácej a zahraničnej slovakistiky.

SÚRADNICE PÔSOBENIA NA LETNEJ ŠKOLE SAS

Klára Buzássyová vstúpila na pôdu SAS-u v roku 1980, keď ju ako pracovníčku Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied oslovil vtedajší riaditeľ letného seminára slovenského jazyka a kultúry profesor Jozef Mistrík. Hoci nepatrila k stálym účastníkom vzdelávacieho programu, predsa jej prednášky i ďalšie vedecké štúdiá tvoria základné stavebné prvky lingvistických prameňov prístupných stav i pohyb v oblasti lexikologického a lexikografického výskumu súčasnej spisovnej slovenčiny. Opisuje v nich slovotvorné postupy a vznik nových lexikálnych jednotiek pod vplyvom meniacej sa spoločensko-politickej situácie, poukazujúc na potenciál jazykovej stavby slovenčiny a jej schopnosť reagovať na komunikačné potreby tvorbou nových slov z domácich zdrojov i preberaním z iných jazykov. Štúdium latinčiny v rámci klasickej filológie jej poskytlo dobrý základ na precízne formulovanie javov z hľadiska systémovej lingvistiky, ktoré funkčne prepája so sociolingvistickým nazeraním opierajúcim sa o bohatý súbor príkladov z textových zdrojov i rečovej praxe. Pri analýze lexikálnych jednotiek si všima jednak ich pôvodnú štruktúru, ale aj vznik nových slovotvorných paradigiem v kontexte aktuálnych jazykových zmien v oblasti slovníka i gramatickej stavby slovenčiny.

Na stránkach zborníkov *Studia Academica Slovaca*, ktoré vychádzajú od roku 1972, K. Buzássyová doteraz publikovala sedem vedeckých štúdií (1980 – 2001)², čím dopĺňa databázu lexikálne orientovaných štúdií v doterajšej histórii vydávania zborníka. Ako uvádzame v lingvodidaktickej koncepcii slovenčiny ako cudzieho jazyka (Pekarovičová, 2004), viaceré štúdie K. Buzássyovej boli inšpiráciou pre opis lexikálnej zásoby slovenčiny s dôrazom na jej prezentáciu a osvojovanie v rámci jazykového vzdelávania cudzincov. Predovšetkým ide o vymedzenie a interpretáciu dynamických inovácií v rámci slovotvorného systému jazyka ako motivovanej časti slovnej zásoby na pozadí dvoch aspektov, a to genetického a funkčno-štruktúrneho, ktoré fungujú v dialektickom vzťahu. Na ich vzájomnú podmienenosť poukázala autorka už v prvom publikovanom príspevku venovanom charakteristike okazionalizmov v slovenskej literatúre (Buzássyová, 1980). Všíma si v ňom príčiny i spôsob vzniku príležitostných slov, odlišujúc ich od procesu neologizácie. Jednotlivé okazionalizmy ilustruje početnými príkladmi zo slovenskej literatúry a publicistiky. Pozornosť sústreďuje na mechanizmus tvorenia okazionalizmov s dôrazom na špecifikáciu a klasifikáciu slovotvorných zákonitostí v ich jazykovej stavbe. Podčiarkuje prirodzenú tvorbu takýchto slov vyvolávanú aktuálnou rečovou potrebou, ktorú objavuje v slovenskej poézii. Uvádza celý rad slovesných podstatných mien typu *spriblžňovanie*, *osamievanie*, tvorenie nových abstrákt pomocou formantu *-osť*, napr. *piesňovosť*, tvorenie adjektív s poloprefixom *bez-*, napr. *bezostrý*, *beztrupý* či slovesá zachytávajúce zmenu stavu, napr. *zmesačnieva sa*, *súmračnie*, ale aj rozličné novotvary zložených substantív typu *samoliečba poéziou*, *sebabudovanie osobnosti*. Na záver autorka konštatuje, že „okazionalizmy nie sú v jazyku nejakou anomáliou, ale pomerne častým javom prirodzene vyplývajúcim z fungovania každého jazyka“ (ibid., s. 105). Táto téza je stále platná a pomáha osvetliť neustály proces vzniku podobne motivovaných slovotvorných typov aj v rámci výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka.

SLOVOTVORNÁ IDENTIFIKÁCIA A SLOVOTVORNÁ KOMPETENCIA

Didakticky relevantnú súčasť prezentácie lexiky cudzincom predstavuje práve slovotvorná analýza, jasné vymedzenie slovotvorného základu a slovotvornej prípony, vďaka čomu sa zintenzívňuje proces osvojovania si základných lexikálnych jednotiek vyjadrených formou rozličných slovných druhov, najmä však substantívami, adjektívami a verbami. Od samotného začiatku prezentácie lexiky vystupuje do popredia snaha prepojiť formálnu a významovú stránku lexikálnych jednotiek s dôrazom na uvedenie si ich derivačného potenciálu. Medzi elementárne problémy vý-

² Najplodnejším obdobím jej pôsobenia na letnej škole boli 80. roky, keď v rokoch 1984, 1985, 1986 ponúkla sasisom prednášky reflektujúce výsledky svojho vedeckého výskumu vrcholiace vydaním kolektívnej monografie *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*, 1989.

učby patrí identifikácia rodovej príslušnosti substantív, kde sa uplatňuje korelácia slovotvorných typov s gramatickým tvarom, aj tu však rozhoduje schopnosť cudzinca správne rozlíšiť derivačnú príponu od pádovej/relačnej prípony. Na to určite slúži systemizácia slovotvorného pod systému jazyka vzhľadom na sémantickú podmienenosť slovotvorných paradigiem. Podľa K. Buzássyovej (2001, s. 74) „*slovotvorná paradigma* zahŕňa slová, ktoré majú rovnaké *slovotvorné ohýbanie* v tom zmysle, že sa od týchto slov odvodzujú deriváty s rovnakým kategoriálnym slovotvorným významom“. Ide tu o určenie spoločnej slovotvorne motivovanej všeobecnej vlastnosti obsiahnutej v slovotvornom základe alebo slovotvornom formante, slúžiacej na typizáciu slovotvorných významov vyjadrovaných na báze základových slov (ibid., s. 78). Pri štandardných slovotvorných príponách označujúcich názvy osôb, povolania, miesta, činnosti, kde základ alebo prípona signalizujú prezentovaný význam, napr. jednoznačné substantívne slovotvorné prípony typu *-tel'*, *-an*, *-ec*, *-lk*, *-ák*, *-yňa/-kyňa*, *-ba*, *-ost'*, *-áreň/-iareň*, *-dlo*, *-sko*, *-stvo*, *-nie*, zväčša nebýva problém, študenti ich zvyčajne rýchlo vedia zaradiť jednak k príslušným deklinačným typom, jednak si uvedomujú ich význam i slovotvorný potenciál. Túto schopnosť označujeme ako *slovotvornú/derivačnú kompetenciu*, ktorú však treba u zahraničných študentov cielene budovať spolu s gramatickou kompetenciou. Nácvik príslušnej lexiky je zameraný na uvedomené vnímanie špecifik rodovej identifikácie v súčinnosti s tvorbou odvodených slov prostredníctvom slovotvorných formantov.

V príspevku venovanom motivácii a jej vplyvu na sémantickú a štylistickú hodnotu slova (Buzássyová, 1985, s. 81 – 104) autorka nadväzuje na podnety slovenskej lingvistiky z oblasti slovotvornej motivovanosti, na ktorú nazerá nielen ako na systemizačný činiteľ, ale aj v kontexte živej komunikácie, poukazujúc na úzky vzťah medzi motiváciou a frekvenciou slov. Práve najfrekventovanejšie slová tvoria jadro slovnej zásoby hovoriacich. Analyzujúc situáciu v oblasti tvorby kolektív, najmä abstrákt s formantom *-stvo*, zároveň sprístupňuje rozličné typy motivačných vzťahov relevantných pre sémantiku slova a jeho štylistickú charakteristiku. Odlišuje rozličné stupne odvodzovania, pričom reaguje na podnety zahraničnej lingvistiky, najmä poľskej a ruskej proveniencie. Formant *-stvo* sa považuje za najproduktívnejší pri tvorení názvov zamestnania, povolania a pomenúvaní odborov ľudskej činnosti (ibid., s. 86). Tento formant vyjadruje hromadnosť či kolektívnosť v opozícii s individuálnosťou, ktoré autorka vníma nielen ako jazykové, ale aj ako sociálne kategórie, nie však ako produktívny kategoriálny význam. Osobitnú skupinu tvoria názvy odborov činností typu *poradenstvo*, *skúšobníctvo*, *vodárenstvo* ap. Zaujímavú genézu zaznamenávame pri lexéme *učiteľstvo* v hromadnom význame (= súhrn učiteľov, učiteľiek ako celok), kde je motivácia so substantívom *učiteľ* jediná možná. Avšak popri tejto špecifikácii autorka pri názve odboru činnosti uvádza aj sprievodnú motiváciu adjektívom zameranú na učiteľské povolanie a v tom prípade sa vyskytuje spojenie *pedagogický zbor*, neskôr *učiteľská verejnosť*, namiesto vyjadrovania kolektívom *učiteľstvo* (ibid., s. 90). Aj v neskorších štúdiách K. Buzássyová (2013, s.

116 – 129) interpretuje pojmy hromadnosť (kolektívnosť) vs. individuálnosť ako jazykové a zároveň sociálne kategórie, pričom podčiarkuje práve komunikačný rozmer týchto fenoménov, ktorým vstupujú do širšieho kultúrneho kontextu. „Možno ich pokladať za súčasť jazykového obrazu sveta, toho, ako jazykové a národné spoločenstvo Slovákov vníma a interpretuje svet“ (ibid., s. 127). Nachádzame tu jasný výklad lexémy *učiteľstvo*, ktorou sa nepomenúva rovnorodý súhrn osôb majúcich rovnaké povolanie s naznačením, že slovenská spoločnosť už odstúpila od tematizovania kolektivismu, preferovaného v minulom režime. Preto sa na označenie osôb aj v súčasnom spoločenskom diskurze častejšie objavuje plurálová podoba *učitelia*, o čom svedčí aj vznik nových profesijných organizácií, napr. *Iniciatíva učiteľov Slovenska*.

Problematika vyjadrovania kolektívnosti v opozícii k individuálnosti úzko súvisí s používaním *rodovo vyváženého jazyka*, v rámci ktorého sa namiesto generického maskulína čoraz väčšmi presadzujú kolektíva. Množstvo príkladov typu *čítateľstvo*, *členstvo*, *diváctvo* a pod. uvádza Lujza Urbánová (2018, s. 301), ktorá analyzuje rodový diskurz z hľadiska dispozícií slovenčiny v kontexte súčasných jazykovopolitických tendencií. Tu však treba veľmi citlivo diferencovať, v akom kontexte sa rodová charakteristika oslabuje a čo jej oslabením používateľ deklaruje. Prejavuje sa to aj v jasnom rozlíšení identifikačnej a referenčnej funkcie používaných lexikálnych jednotiek, keď generické maskulínium vystupuje ako spoločná referencia na pomenovanie mužov aj žien (Pekarovičová, 2016, s. 39). V súlade s K. Buzássyovou možno zdôrazniť skutočnosť, že používanie podobne motivovaných lexém i preferovanie určitých variantných výrazov závisí od dynamiky spoločenských zmien zasahujúcich prejavy jazykového spoločenstva a komunikačnú prax jeho používateľov.

Z hľadiska slovenčiny ako cudzieho jazyka dôležitú didaktickú funkciu zohráva jasný výklad javov doložený príkladmi z praxe a prehľadná systemizácia poznatkov. Túto tendenciu vidieť na prístupe k spracovaniu systému abstraktnej lexiky (Buzássyová, 1985), ktorú pokladá za „hybný element v troch jazykových funkciách: 1. ako konkurenčné, variantné (synonymické) prostriedky, 2. ako prostriedky funkčnej a sémantickej diferenciacie, 3. ako prostriedky štylistickej diferenciacie“ (ibid., s. 100). Tvorenie abstrákt a pohyb v abstraktnej lexike v súčasnej slovenčine je podľa K. Buzássyovej (1986, s. 71) prejavom lexikálnej dynamiky smerom k intelektualizácii, internacionalizácii a terminologizácii, ktoré zásadne vplývajú na obsah a štruktúru modelov odbornej komunikačnej sféry.

V INTENCIÁCH KVALIFIKÁTOROV DOMÁCE A CUDZIE

Pri lingvodidaktickej špecifikácii slovenčiny ako cudzieho jazyka vychádzame zo zásadnej štúdie K. Buzássyovej (1997), kde autorka hodnotí *slovenčinu ako stredo európsky jazyk* relatívne otvorený voči prenikaniu internacionalizmov, ktorý v po-

rovnaní s niektorými susednými jazykmi zaujíma z tohto hľadiska strednú, neutrálnu pozíciu (Buzássyová, 1997, s. 69).³ Sústredíme sa na známu tézu, že súčasťou identity slovenčiny ako spisovného a národného jazyka je koexistencia domácich a internacionálnych prostriedkov. Podiel internacionalizmov prejavujúci sa na výrazových variantoch, na funkčnej (sémantickej a stylistickej) diferenciacii a na diferencovanom fungovaní v rozličných komunikačných sférach je jednou zo základných typologických črt lexikálneho systému slovenčiny. Tieto vzťahy sú dôsledkom dlhej genézy slovenčiny na pozadí kultúrnych a spoločenských tradícií, pričom postoje k aktuálnemu prísunu anglicizmov do slovenskej lexikálnej bázy nemajú zásadný vplyv na jej typologickú charakteristiku. Okrem interpretácie pojmu internacionalizmus autorka venuje pozornosť aj výkladu pojmu *interlexéma*, ktorý zaviedol Burkhard Schaefer a postuloval ho ako abstrakciu druhého stupňa, čo v praxi znamená, že sa jeden internacionálny výraz vyskytuje v rozličných jazykoch a označuje podobnú entitu. Internacionalizmus sa potom chápe ako interlingválna jednotka rozličnej štruktúry, intermorféma, interlexéma, prostredníctvom ktorej sa tvoria formálne korešpondujúce a obsahovo ekvivalentné jednotky (ibid., s. 70).

Súčasný proces *internacionalizácie* či *européizácie* nie je nový jav. Cesta lexikálnych výpožičiek do slovenčiny podobne ako v iných jazykoch môže byť priama, t. j. prevzatím z východiskového jazyka, najmä z latinčiny a gréčtiny, alebo sprostredkovaná cez kontakty s inými jazykmi, keď sa po uplynutí istého času daný internacionalizmus začne používať nanovo v aktuálnom kontexte s pôvodným alebo modifikovaným významom. V súvislosti s identifikáciou prevzatých morfológických a lexikálnych jednotiek odporúča K. Buzássyová (1991) zaviesť termín *opakovaná internacionalizácia*, resp. *opakovaný internacionalizmus* ako prostriedok na označenie pohybu v internacionálnej lexike, ktorý môže byť kľúčom (alebo aspoň jednou z alternatív) na riešenie problému sémantického a formálneho varíovania morfém, resp. lexém. Motívom opakovaného prevzatia je obyčajne aktuálna potreba označiť nový význam, pojem alebo pomenovať nové, resp. staronové reálie. Podobným spôsobom sa v súčasnosti vytvára aj osobitný jazyk – *eurojazyk* ako dôsledok európskej integrácie vzťahujúci sa na európsku agendu, ktorý pomenúva typické európske reálie, predovšetkým administratívno-právne pojmy, nástroje a inštitúty ako základ legislatívy Európskej únie (Pekarovičová, 2005). Ide o dynamický proces prejavujúci sa jednak preberaním *européizmov*, najmä spoločných lexikálnych prostriedkov, ale aj foriem neverbálneho správania zasahujúcich oblasť verejnej správy aj celkový životný štýl.

Pri procese integrácie cudzojazyčných prvkov do slovenskej terminológie ide jednak o preberanie komplexných lexém, jednak o preberanie nižších jednotiek, naj-

³ Internacionalizmy sú cudzie slová prevažne gréckeho a latinského pôvodu, ktoré fungujú vo viacerých príbuzných aj nepříbuzných jazykoch (aspoň v troch nie blízko príbuzných jazykoch) a označujú javy medzinárodného charakteru z oblasti filozofie, politiky, kultúry, vedy, techniky, umenia a športu a pod. (Encyklopédia jazykovedy, 1993, s. 196).

mä slovotvorných formantov, ktoré sa v slovenčine viac-menej adaptovali a vytvárajú rozličné typy analogickej derivácie. Vzhľadom na to, že v poslednom období sa v slovenčine prejavil výrazný posun v oblasti komunikačných funkcií i komunikačných potrieb, „zachytenie typov nominácií niečím charakteristických z hľadiska synchronnej dynamiky jazyka umožňuje neraz odhaliť aj zmeny, ktoré možno pokladať za vývojové zmeny lexikálneho a s ním súvzťažného systému slovenčiny“ (Buzássyová, 2000, s. 301).

Z hľadiska špecifických potrieb cudzincov pri rozširovaní inventára odbornej lexiky za didakticky relevantný postup pokladáme prezentáciu dynamických procesov zasahujúcich odbornú komunikačnú sféru. Prebiehajúce tendencie v tejto oblasti sme naznačili v štúdiu venovanej dynamike administratívnej lexiky (Pekarovičová, 2005):

1. sústavné dopĺňanie terminológie novými termínmi ako dôsledok transformácie a vývinu jednotlivých odborov, napr. *euroagenda*, *ombudsman*, *elektronická pošta*;

2. spresňovanie termínov, ktoré prináša zmeny obsahu pojmu pri nezmenenom výraze, napr. *verejný*, ako aj zmeny vo výrazovej stránke termínu, a to bez zmeny pojmu, napr. *CO* = *civilná obrana* → *civilná ochrana* i s pojmovou zmenou, napr. *akcia*, *akcionár*;

3. rozširovanie/zužovanie logického spektra termínu, napr. *kurikulum* (*curriculum*) – v slovenčine sa pôvodne používalo len *curriculum vitae* = stručný životopis, v súčasnosti pod vplyvom angličtiny aj vo význame program, obsah, špecializácia, študijný program; *promócia* – v spisovnej slovenčine tradičný slávnostný akt na konci univerzitného štúdia, v modernej komunikácii sa vyskytuje analogicky s angličtinou aj vo význame propagácia, prezentácia, napr. *promócia knihy*;

4. proces internacionalizácie, ktorý vyvoláva napätie medzi dvojicami domáci prostriedok/internationalizmus, napr. *úver* – *kredit*, *zmluva* – *kontrakt*, *hodnotenie* – *evalvácia*, *výmena* – *mobilita*, *vysvedčenie* – *certifikát*, *benefit* – *dávka*, *náhrada*, *odškodné*, *ústredný riaditeľ* – *generálny manažér*;

5. konkurencia slovotvorných typov pri tvorení termínov s rovnakým kategoriálnym významom, napr. *akceptácia* – *akceptovanie*, *registrácia* – *registrovanie*, *stabilita* – *stabilitnosť*, *amatérizmus* – *amatérstvo*, *profesionalizmus* – *profesionalita* – *profesionálnosť*, *monitoring* – *monitorovanie*;

6. prenášanie termínov do iných oblastí ako dôsledok interdisciplinárnosti a stierania hraníc medzi jednotlivými komunikačnými sférami prejavujúce sa jednak zbližovaním pojmov, jednak ich diferenciaciou, čo spôsobuje, že prejavy sa vyznačujú heterogénnosťou, napr. *konkurz* = 1. súbeh, súťaž o miesto, vypísať konkurz na obsadenie miesta/funkcie, 2. obch. úpadok, bankrot, ohlásiť konkurz, zákon o konkurze a vyrovnaní; *skrining* = 1. metóda vyhľadávania včasných foriem chorôb, 2. zisťovanie stavu preberania *acquis communautaire*; *kompetencia* = 1. právomoc, suverénne právo robiť v istej veci rozhodnutia – *rozhodovacie kompetencie*; 2. schopnosť, zručnosť, spôsobilosť – *komunikatívne schopnosti/zručnosti*, *pedagogická spôsobilosť*.

LINGVODIDAKTICKÉ A INTERLINGVÁLNE ASPEKTY SÉMANTIZÁCIE LEXIKY

Sprístupňovanie lexiky cudzincom, v didaktike nazývané aj *sémantizáciou*, sa vzťahuje na metodiku a spôsoby prezentácie nových slov (Pekarovičová, 2001, s. 218). Pri tomto procese treba rešpektovať psycholingvistickú stránku práce s lexikou, ktorá sa odráža na kvalite, dĺžke a funkčnosti zapamätávania. Výučba novej lexiky zvyčajne prebieha rozličnými kanálmi, teda viacdimenzionálne či multimedialne tak, aby sa mohla ukladať v rozličných subsystémoch pamäti, predovšetkým ako zvukový a grafický signál. Na *sémantizáciu*, vysvetlenie obsahu pojmu možno používať sprostredkovací/východiskový jazyk alebo jeho význam vysvetľovať, opísať priamo v cudzom jazyku. Prezentácia nových lexém sa uskutočňuje v niekoľkých krokoch: 1. *prezentácia slova* alebo jeho uvedenie, 2. *sémantizácia* – uvedenie si jeho významu, 3. *nácvik, osvojenie lexémy* samostatne aj v príslušných frekventovaných spojeniach, 4. *upevnenie a kontrola osvojenia*, čiže *aktivizácia lexiky* so zreteľom na používanie danej lexikálnej jednotky v texte a v rečovej praxi. Pri *sémantizácii* lexiky možno postupovať rozličnými spôsobmi v závislosti od aktuálnych didaktických parametrov a stupňa jazykovej výučby. Inak sprístupňujeme základnú lexiku začiatčníkom, inú metodiku si vyžaduje prezentácia lexikálnej zásoby na pokročilejších stupňoch, kde sa možno výraznejšie oprieť o analógiu či medziparadigmatické vzťahy. Obyčajne sa uplatňujú verbálne a nonverbálne spôsoby *sémantizácie* (Hendrich et al., 1988). S týmto zámerom je potrebné rozvíjať *lexikálnokomunikačné štandardy*, sprístupniť inventár všeobecných výrazov slovtvorných procesov kategoriálneho významu, ktoré sú jadrom komunikačných modelov, aby študenti čo najlepšie pochopili derivačné a transformačné možnosti slovenčiny a vedeli ich využiť na porozumenie prejavov i tvorbu vlastných komunikátov.

Osobitný didaktický problém predstavuje sprístupňovanie prevzatých lexém cudzincom, ich formálna a významová adaptácia v slovenčine, ktorej sa treba venovať najmä z hľadiska medzijazykovej interferencie (Pekarovičová, 2005). Integrácia medzinárodných termínov do sústav jednotlivých jazykov prebieha, napriek istým zhodám, diferencovane a nie všetky názvy sa v každom jazyku udomácnili rovnako. Aj medzi slovanskými jazykmi existuje množstvo asymetrií pri vyjadrovaní istých významov domácou alebo internacionálnou lexémou, podmienených rozdielnymi kultúrnymi tradíciami (Buzássyová, 1997). Príkladom dezintegrácie je transferácia termínov *constitution, success, opinion, exam/examination, decision, guarantee*, ktorým v slovenčine a češtine zodpovedajú domáce termíny *ústava, úspech – úspěch, názor/mienka – názor/mínění, skúška – zkouška, rozhodnutie – rozhodnutí, záruka – záruka* na rozdiel od poľštiny, kde sa uvedené lexémy kalkujú v podobe *konstytucja, sukces, opinia, egzamin, decyzja, gwarancja*. Ako príklady slovensko-slovanskej asymetrie v opačnom smere možno uviesť slová *faculty, subjekt*, existujúce v slovenčine a češtine ako kalky *fakulta, subjekt* (medziná-

rodného práva), pre ktoré má poľština domáce ekvivalenty *wydział, podmiot* (prawa międzynarodowego).

Ani výrazy z ekonomickej sféry nie sú vždy ekvivalentné. Napríklad anglický ekonomický termín *budget* sa v poľštine úplne udomácnil ako *budżet, budżetowy*, kým v slovenčine a češtine sa používajú výlučne domáce slová *rozpočet a rozpočtový*, v nemčine sa *budget* ujal popri domácom termíne *Haushalt*, rovnako ako v ruštine koexistujú *bjudžet* i *rasčot*. Asymetria na osi *domáce – cudzie* sa prejavuje aj v miere integrovania internacionalizmov, ktoré v slovenčine a češtine často konkurujú domácim pomenovaniám, napr. *kredit/úver – kredit/úvěr, valuta/mena – valuta/měna, konto/účet – konto/účet*. Poľština si ich z vlastných zdrojov nevytvorila a používa výlučne internacionalizmy *kredyt, waluta, konto*. V ruštine síce koexistujú popri domácich pomenovaniach *účet* ako *sčot*, ale v súčasnej ruskej odbornej komunikácii sa uprednostňujú internacionalizmy *kredit, valuta*.

Interlingválne paralely sa vzťahujú najmä na súčasný proces preberania a používania sémantických výpožičiek vytváraním *neosémantizmov*, najčastejšie anglosémantizmov typu *líder* strany, *prezident* akciovej spoločnosti/nadácie, obchodný/životný *partner*, ktoré sa udomácnujú vo všetkých slovanských jazykoch. Za primárne pri používaní súboru internacionalizmov považujeme schopnosť cudzincov identifikovať prevzaté výrazy aj po gramatickej a pravopisnej adaptácii, napr. *manager – manažér, leader – líder, image – imidž, coach – kouč*, preto sa tejto stránke obohacovania slovnej zásoby slovenčiny treba osobitne venovať.

Uvedený výber vedeckých prác a štúdií Kláry Buzássyovej jednoznačne potvrdzuje, že jej dielo poskytuje teoretické východiská i praktické podnety pre tvorbu lingvodidaktickej koncepcie slovenčiny ako cudzieho jazyka. Výsledkami svojho výskumu v oblasti slovotvorby, slovotvorných postupov, lexikálnej sémantiky a jazykovej dynamiky výrazne prispela k opisu lexikálneho systému súčasnej slovenčiny, obohatila spôsoby sémantizácie lexikálnych jednotiek a metodiku rozvíjania lexikálnej zásoby pre potreby jej prezentácie a osvojovania si v rámci jazykového vzdelávania cudzincov.

PRÍSPEVKY KLÁRY BUZÁSSYOVEJ PUBLIKOVANÉ V ZBORNÍKOCH STUDIA ACADEMICA SLOVACA (1980 – 2001)

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Okazionalizmy v slovenskej literatúre. In: *Studia Academica Slovaca*. 9. Prednášky XVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1980, s. 91 – 108.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Špecifiká stupňovania v slovenčine. In: *Studia Academica Slovaca*. 13. Prednášky XX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1984, s. 135 – 150.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Motivácia a jej vplyv na sémantickú a štylistickú hodnotu slova. In: *Studia Academica Slovaca*. 14. Prednášky XXI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava: Alfa 1985, s. 81 – 104.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Tvorenie abstrákt v súčasnej slovenčine. In: *Studia Academica Slovaca*. 15. Prednášky XXII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrik. Bratislava: Alfa 1986, s. 71 – 85.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Aktuálne problémy nového slovníka súčasnej slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 23. Prednášky XXX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 1994, s. 31 – 39.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Vývinové tendencie a zmeny v slovnej zásobe slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 29. Prednášky XXXVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 2000, s. 300 – 309.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Slovtvorné paradigmy: ich podmienenosť a určenosť. In: *Studia Academica Slovaca*. 30. Prednášky XXXVII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 2001, s. 72 – 82.

Bibliografia

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Opakovaná internacionalizácia a problém identifikácie morfológických a lexikálnych jednotiek. In: *Jazykovedný časopis*, 1991, roč. 42, č. 2, s. 89 – 104.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Slovenčina ako stredoeurópsky jazyk. In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Sociolinguistica Slovaca. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1997, s. 69 – 78.

BUZÁSSYOVÁ, Klára: Hromadnosť (kolektívnosť) a individuálnosť ako jazykové a sociálne kategórie. In: *Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte*. Ed. Sociolinguistica Slovaca. 7. Eds. S. Ondrejovič – J. Vrábľová – A. Krausová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2013, s. 116 – 129.

Encyklopédia jazykovedy. J. Mistrik et al. Bratislava: Obzor 1993. 518 s.

HENDRICH, Josef et al.: Didaktika cizích jazyků. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1988. 498 s.

HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján et al.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1989. 430 s.

PEKAROVIČOVÁ, Jana: K didaktike odbornej komunikácie. In: *Studia Academica Slovaca*. 30. Prednášky XXXVII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Ed. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 2001, s. 211 – 224.

PEKAROVIČOVÁ, Jana: Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky. Bratislava: Stimul 2004. 208 s.

PEKAROVIČOVÁ, Jana: K didaktike administratívnej komunikácie. In: *Studia Academica Slovaca*. 34. Prednášky XLI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Eds. J. Mlacek – M. Vojtech. Bratislava: Stimul 2005, s. 103 – 120.

PEKAROVIČOVÁ, Jana: Rod ako gramatická a sociálna kategória. In: *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach*. II. Eds. J. Pekarovičová – Z. Hargašová. Bratislava: Univerzita Komenského 2016, s. 38 – 47.

URBANCOVÁ, Lujza: Slovenčina a diskurz o rodovej rovnosti. In: *Studia Academica Slovaca*. 47. Prednášky LIV. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Eds. J. Pekarovičová – M. Vojtech. Bratislava: Univerzita Komenského 2018, s. 291 – 306.